

Ptačí příjmení

NEDÁVNO jsme uvažovali, jak je v české populaci rozšířeno „ptačí příjmení“. V podstatě skoro všichni ptáci, kteří se vyskytují na našem území, mají své místo mezi příjmeními. A to jak chovní, tak divocí. Zdá se mi, že snad není využito příjmení „Labuť“, zato jsou využiti i někteří ptáci u nás nežíjící, jako Pštros. Je tomu tak i u jiných národů, nebo jsme jako obdivovatelé ptáků v nějakém výjimečném postavení mezi ostatními národy? Čím a kdy se to stalo, že si příjmení tak oblíbila zrovna ptáky?

Pavel Balek, Nová Včelnice

ODPOVĚĎ: Máte pravdu, že příjmení po opeřencích máme pořádně hejno. V první stovce nejčastějších českých příjmení jich je šest – *Sýkora, Čermák, Holub, Červenka, Slavík a Strnad*.

Tato příjmení mohla být motivována domovním znamením. Jen na staropražských domech bychom v minulosti napočítali 26 ptačích druhů, nejčastější byli orli, kohouti, čápi, pávi, labuť, holubi, bažanti a další drobné ptactvo, dokonce bychom našli i exotické ptáky, jako jsou např. pštrosi – odtud i ono příjmení *Pštros*, které uvádíte. Zvířata na domovních znamenech byla většinou spojována se symbolickým významem, např. páv znamenal pýchu, labuť čistotu atd. (mimochoodem máme i příjmení *Labuť*, dnes jej nosí 105 mužů a 116 žen).

Další možnou motivací byly vlastnosti, které si s ptáky spojujeme – slabý pisklavý hlásek, titěrná postava, vole pod krkem, nos připomínající zobák apod. O tmavých vlasech bychom i dnes řekli, že jsou havraní, a odtud je jen krok k příjmení *Havran* a *Havraněk*. Mohl tak být označen i někdo, kdo zpívá jako ptáček, je přelétavý jako pták, kdo je ranní nebo noční ptáče, povedený ptáček atd. (máme i příjmení *Ptáček*). V takových případech se jednalo o původní přezdívky podle povahy či vzhledu. Naši předci měli k přírodě přece jen blíže než my a byli dobrými pozorovateli, takže připodobnění k různým zvířatům nacházíme v příjmeních často. Lidová kultura přitom mnohé z nich spojovala i s různými pověrami, např. dříve se údajně věřilo, že žluva létající kolem domu ohlašuje něčí smrt (v současnosti u nás najdeme 64 nositelů příjmení *Žluva*) apod.

„Ptačí“ příjmení mohlo být motivováno i povoláním a označovat někoho, kdo ptáky choval a obchodoval s nimi, odtud např. příjmení jako *Husák* („kdo pásł husy“). Souvisí s nimi i příjmení *Ptáčník* a *Čihař*, tedy příjmení odvozená z označení těch, co ptáky chytali. Jejich německou obdobou je příjmení

Vogler a odtud počeštěně i *Foglar*. Mimochoodem, příjmením *Ptáčník* se pyšnil i německý panovník Jindřich I. Ptáčník (876–936).

Z jazykového hlediska bychom měli ještě zmínit, že některá „ptačí“ příjmení jsou nářeční povahy, např. *Laštovka* (tj. „vlaštovka“), *Lebduška* (tj. „linduška“), *Kukula* (tj. „kukačka“).

Mnoho „ptačích“ příjmení nacházíme také v němčině, např. *Adler* (tj. „orel“), *Amerling* (tj. „strnad“), *Bohdal* (tj. „čáp“) atd. Nelze tedy říct, že by to byla nějaká česká specialita.

Žaneta Dvořáková,
Ústav pro jazyk český AV ČR

Knihy došlé do redakce

PETR ROŽNÁK, KAREL KUBEČKA a kol.: Země Visegrádu a migrace (Fenomén procesu migrace, integrace a reintegrace v kontextu bezpečnosti zemí V4)

Key Publishing, s. r. o., Ostrava 2018, 468 stran, ISBN 978-80-7418-292-1

OTA KONRÁD – RUDOLF KUČERA: Cesty z apokalypsy (Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922)

Academia, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2018, 368 stran, ISBN 978-80-200-2874-7 + 978-80-87782-82-8

ARTHUR KOESTLER: Šíp do nebe (První svazek autobiografie 1905–1931), ARTHUR KOESTLER: Neviditelné písmo (Druhý svazek autobiografie 1932–1940)

Errata & corrigenda

V ZÁŘIJOVÉM čísle jsme na titulní straně chybně uvedli ve sloupci „1998“ hodnotu 10 394 943 namísto správné hodnoty 10 294 943. Výška sloupce zůstává nezměněna.

Uvnitř čísla na straně 517 v grafu č. 1 jsme uvedli chybně křivku střední délky života slovenských žen při narození. Otiskujeme opravený graf a za chyby se autorce i čtenářům omlouváme.

-pH-

Inzerce & komerční prezentace

Academia	694
Biologicals, s. r. o.	742
Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.	739
Paseka	694
Palivový kombinát Ústí, s. p.	740–741
Technická univerzita v Liberci	709
Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.	738
Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.	714–717

Vydavatel nenese odpovědnost za obsah inzerce či komerční prezentace.

Academia Praha 2016 + 2018, sv. 84 +100 edice Paměť, 424 + 616 stran, ISBN 978-80-200-2551-7 + 978-80-200-2838-9

MILAN HLAVAČKA, ZDENĚK MUNZAR, ZDENĚK VAŠEK: S Bohem za císaře a vlast! (Čeští důstojníci ve válkách let 1848–1849)

Academia ve spolupráci s MO ČR – VHÚ, Praha 2018, 491+57+8 stran map, ISBN 978-80-200-2815-0

ERIC SCHULMAN: Stručnější historie času (Od big bangu k big macu)

Akropolis, Praha 2018, 208 stran, ISBN 978-80-7470-174-0

PETER ZAMAROVSKÝ: Mýtus nekonečno

Karolinum, Praha 2018, 324 stran, ISBN 978-80-246-3837-9

